

RECENZÍÓ

M. BALÁZS ÁGNES

**Recenzió: A szabadságszerető embernek.
Liber Amicorum István Kukorelli című ünnepi
tanulmánykötetről¹**

Ha korunk alkotmányjogászhai közül meg szeretnénk nevezni a legjelentősebbeket, Kukorelli István kétségkívül az elsők között jutna mindannyiunk eszébe. „A szabadságszerető embernek” címezve készült el a Kukorelli István professzor úr 65. születésnapja alkalmából összeállított ünnepi tanulmánykötet. A kötetben nem kevesebb, mint száz szerző tisztelegését olvashatjuk különféle tanulmányok, illetve köszöntők formájában. A kötet megalkotásában szerzőként többek között részt vett számos volt és jelenlegi alkotmánybíró, illetve az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Széchenyi István Egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem, a Debreceni Egyetem, valamint a Miskolci Egyetem jogi karainak, továbbá a Nemzeti Közszerzői Társaság, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Karának oktatói, számos pályatárs és tanítvány. A kötet szerkesztőinek nyíltan kifejezett célja volt az, hogy az ünnepelt professzor személyiségének és életművének sokféleségét visszaadják a tanulmánykötet által. Ennek érdekében nem csupán jogászok, alkotmányjogászok írásai találhatók a kötetben, hanem igyekeztek mindazon területeknek helyet nyújtani benne, amelyekkel Kukorelli István mindezekig foglalkozott, és mindazon emberek köszöntőinek helyet biztosítani, akikhez akár szakmai, akár emberi kötődés fűzi. Így a kötetben szerepelnek például politológusok, ügyvédek, illetve levéltárosok írásai is. Mindezek folyamánként kötetben nem csupán az alkotmányfejlődéshez, az alkotmánytörténelemhez, a rendszerváltozáshoz, a parlamentarizmushoz és az alkotmánybíráskodáshoz, továbbá az egyetem- és közösségépítéshez kapcsolódó írások kaptak helyet, hanem a professzort születésnapja alkalmából köszöntő szövegek is.

A műben tematikus blokkokba szerkesztve található meg a különféle, szerteágazó témájú tanulmányok és köszöntők. E fejezetek címdoldalát minden esetben Petrás Mária kerámiáinak fotói díszítik. A tematikus blokkokon belül az írások a szerzők névsorrendje szerint kerültek elrendezésre. Láthatjuk, hogy már

¹ CHRONOWSKI NÓRA – POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán – SMUK Péter – SZABÓ Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek – Liber Amicorum István Kukorelli* (Budapest: Gondolat 2017) 901.

a kötet címében megjelenik Kukorelli István egyik példaképének, Bibó Istvánnak a gondolata, méghozzá Bibó „A szabadságszerető ember politikai tízparancsolata” című művének parafrázisaként. A kötet tematikus blokkjai szintén egy-egy, az említett Bibó-műből származó idézettel kezdődnek, így annak gondolati ívén végigvonulnak a neves politikai gondolkodó és egyben példakép meglátásai, mintegy párhuzamot állítva az ünnepelt professzor eddigi életművével és jellemével, és – az alfejezetek tematikája révén – egyben az alkotmányjog jelentős kérdéseivel.

A kötet a szerkesztők előszavát követően Stumpf István méltató soraival indul. Ezt követi az első blokk, amely az alkotmányosság témájában született írást tartalmaz. Bihari Mihály a demokrácia és a politizálás erkölce témájában írt, míg a következő, Chronowski Nóra által írt tanulmány a jogállamiság kérdéskörével foglalkozik, és Fleck Zoltán a demokrácia és válsága kapcsán végzett elemzéseket. Halmai Gábor a jogállamiság és az illiberális demokrácia kapcsolatát vette górcső alá, Petrétei József pedig a politikai akaratképzés fogalmának kibontását és sajátosságainak vizsgálatát végezte el. Pozsár-Szentmiklósy Zoltán a népszavazás intézményét helyezte el a hatalommegosztás rendszerének viszonylatában, míg Schanda Balázs az alkotmányos identitás, az alkotmányos értékek és az Alaptörvény értelmezésének kérdéskörébe nyújtott rövid, ám tartalmas betekintést, kitérve a Szent Korona helyére és a Szentkorona-tan üzenetére is. Smuk Péter egy, az alkotmányjogi szakirodalomban mindeddig ritkán vizsgált kérdéstről, az európai államok pártokra vonatkozó alkotmányos szabályozásairól végzett érdekesítő összehasonlító elemzést. Somody Bernadette ezt követő írásának középpontjába az alkotmányozás és az alkotmányozó hatalom mi-benlétének kérdésköre került, méghozzá Kukorelli István szemszögéből. Sulyok Tamás és Orbán Endre a nemzeti és az uniós jog viszonya, valamint a kompozit alkotmányosság területére kalauzol el minket, míg Szabó Miklós az alkotmány, a jog és az igazságosság kapcsán végzett jogelméleti fejtegetéseket. Tóth Judit a különleges jogrend jogállamokban betöltött szerepéről, Tölgyessy Péter pedig a magyar politikai rendszer rendszerváltozás óta bejárt fejlődéséről osztotta meg gondolatait. A tematikus blokk záró tanulmánya Varga Attila érdekes kitekintése az alkotmányozó hatalom román felfogásban elfoglalt szerepére.

A következő, „eszme, történet és jog” címet viselő fejezet igen sokrétű tanulmányokat tartalmaz. E blokk Ádám Antal flowról, mémről és a complex human securityről szóló írásával kezdődik. Olyan elméleti írások is itt szerepelnek, mint Kovács Virág Edward Coke rule of law-ról, bírói függetlenségről és a parlamenti szabadságjogról alkotott nézeteit taglaló írása, Szabadfalvi József Ottlik László életműve kapcsán felmerülő diszciplináris polémiákat érintő elemzése vagy Zsildai Ágnes Bibó István politikai gondolkodásához kapcsolódó, egy Kukorelli István-idézettel kezdődő írása. Ebben a fejezetben kapott helyet továbbá Szigeti Péter „Találkozások” című írása is.

A blokk legnépesebb csoportját a történeti vonatkozású írások jelentik. Ide tartozik Balogh Elemér az első népképviselési országgyűléshez kapcsolódó ta-

nulmánya, Deli Gergely arra irányuló kísérlete, hogy bebizonyítsa: a római jogban is létezett egyfajta „láthatatlan alkotmány”, Hamza Gábor az állam és az egyház(ak) kapcsolata alakulásáról szóló történeti áttekintése, Király Miklós az Egyesült Királyság és a kontinentális Európa kapcsolatának történetét mint a Brexit előzményeit felvázoló írása. Ide kapcsolódnak továbbá M. Kiss Sándor az 1956 októberi győri eseményekről szóló sorai, Máthé Gábor közjogtörténeti értékeink folytonosságáról írt tanulmánya, a rabjogok alakulása Mezey Barna általi, történeti visszatekintésben való elemzése, és Nagy Marianna a szabálysértési jog rendszerváltás óta történt alakulásait elemző gondolatai. Ide sorolhatjuk továbbá a közigazgatási bíráskodás történeti alkotmányunk viszonylatában való – Stipta István általi elemzését és Wiener György a jogfolytonosság 1918. október és 1921. november közötti megszakadása és helyreállításának elmaradása kapcsán született tanulmányát. Ebben a blokkban foglalnak helyet továbbá egyes, a Független Jogász Fórumhoz kapcsolódó, Kónya Imre „... és az ünnep mindig elmarad?” című memoárjából származó részletek.

Ezen kívül, ahogyan a blokk címe is sejteti, a joghoz, s a jogtudományhoz kapcsolódó egyéb írások is helyet kaptak ebben a részben. Így itt olvasható Trócsányi László az Igazságügyi Minisztérium és a jogászai hivatásrendek jogalkotás során való kapcsolatáról szóló tanulmánya. Ide tartoznak továbbá egyes módszertani jellegű tanulmányok, így Csink Lóránt az összehasonlító módszer jogban való alkalmazásának lehetőségeiről szóló fejtegetései, illetve Menyhárd Attila írása, amelyben amellett érvel, hogy az értelmezés az alkotmányjogban és a magánjogban ugyanazt a metódust követi. Mindemellett bizonyos, tudományos képzéshez és tudományos élethez kötődő tanulmányok is helyet kaptak itt, így Fazekas Marianna doktori iskolák körüli jogi kérdésekkel foglalkozó és Rixer Ádám a közigazgatás-tudományi doktori iskolák kialakulásának lehetőségeiről szóló gondolatai, továbbá Rozsnyai Krisztina habilitáció kérdéshez kötődő írása.

A harmadik tematikus blokk az alapjogvédelem és az alkotmánybíráskodás kérdéskörét járja körül. A fejezet Bodnár Eszter által írt nyitótanulmánya az alkotmánybírák választása kanadai modelljének alkalmazási lehetőségéről szól. Borza Beáta Zita az emberi méltóság kérdéséről értekezett, míg Dojcsák Dalma a valótlan tényállítások kérdéskörét vizsgálta a szólásszabadság kontextusában, méghozzá Kukorelli István Deák Ferenc-féle sajtótörvényhez kapcsolódóan leírt gondolataiból kiindulva. Faludi Gábor az interneten történő szerzőijog-sértések alapjogi vonatkozásait vizsgálta meg. Az ő tanulmányát követi Gárdos-Orosz Fruzsina írása, amelyben az Alkotmánybíróság jogköreinek változását, és az Alkotmánybíróságra vonatkozó olyan aktuális kérdéseket vizsgálta meg, mint az Alaptörvény módosításának alkotmányossági vizsgálata, az Alkotmánybíróság Alaptörvény hatálybalépése előtti határozataira való hivatkozás, vagy az Alaptörvény értelmező rendelkezéseinek kérdése, továbbá a nemzetközi jog és az uniós jog alkotmánybíráskodásban betöltött szerepe. Harmathy Attila viszont történeti visszatekintést nyújt az Alkotmánybíróság gyakorlatának első időszakára, méghozzá a tulajdon kérdése vonatkozásában. Hoffman István ezt követő írása

már a második generációs jogok, azon belül a szociális jogok területére kalauzol át minket, a szociális segélyezés alkotmányos kereteit az alkotmánybíróvási döntések viszonylatában vizsgálva.

Mindezek után Jakab András izgalmas tanulmánya következik, amely az alkotmányjog fenntarthatósági kihívásokra való válaszadási lehetőségeit vizsgálja, kiemelve a gyermekek választójogának kérdéskörét, felvázolva annak megvalósítási lehetőségeit, és azt, hogy ezek a lehetőségek miképpen hatnának a fenntarthatóságra. Arra a következtetésre jutott, hogy a demokrácia fogalmi koherenciája szemszögéből vizsgálva a jelenlegi helyzethez képest javulást jelentene a gyermekek számára szüleik által gyakorolható választójog biztosítása, illetve emellett akár a választójogi korhatár leszállítása, míg úgy vélekedik, hogy a fenntarthatóság szempontjából „hasznos, de nem döntő jelentőségű” változást jelentene.

Jakab András írását Kiss László Kukorelli Istvánt méltató írása követi, Kiss László egy olyan, a Büntető Törvénykönyv gyűlöletbeszéddel kapcsolatos módosításához kapcsolódó alkotmánybíróvási határozathoz fűzött különvéleményével karöltve, amely határozat tekintetében Kukorelli István a többségi álláspontot képviselte. Klein Tamás az ezt követő tanulmányban olyan aktuális és égető kérdésekkel foglalkozik, amelyek az internetes nyilvánosság kapcsán a demokratikus diskurzusok pluralitására hatnak, úgy mint a technológia nyilvánosság szerkezetére gyakorolt hatása, az, hogy a keresőmotorok találati listájára vonatkozik-e a szólásszabadság, milyen problémákat vetnek fel az automatikus keresési javaslatok, a közösségi hálózatok léte milyen új dilemmákat vet fel a szólásszabadság kapcsán, és kitért az álhírek megjelenésének kérdéskörére is. Ezután Kovács Kriszta írása következik, aki Kukorelli István két olyan különvéleményét mutatta be, amelyek egyaránt bevezettek egy-egy új, az angolszász jogból eredő alkotmányos jogelvet a magyar jogrendszerbe, méghozzá a „foglyul ejtett közönység” és a „tájékozott beleegyezés” elvét. Ezt követően Köbel Szilvia nyújtott betekintést Kukorelli István vallásszabadsághoz való viszonyába. Láposy Attila pedig a Kukorelli Istvánnal 2010 óta közösen tartott, alkotmányvédelemről és alkotmánybíráskodásról szóló kurzusuk bevezető előadásának témájában, a dél-afrikai Coloured Vote ügyről írt, megmutatva az alkotmányvédelem szükségességét és az alkotmánybíráskodás lehetőségeit, továbbá határait.

Mindezek után Lévay Miklós az Emberi Jogok Európai Bíróságának egy Magyarország elleni, tényleges életfogytiglani szabadságvesztéshez kötő ítéletéhez kapcsolódó írása következik. Lukonits Ádám pedig a brit parlamentarizmus Brexithöz kapcsolódó dilemmáiról írt. Ezután Pap András László, az Alaptörvény preferenciáihoz kapcsolódó, az ún. „intimate citizenship” fogalmán keresztüli elemzését olvashatjuk, majd pedig Szalay Péter segítségével betekinthetünk az Alkotmánybíróvási személyiséghez fűződő jogok kapcsán kifejtett gyakorlatába. Téglási András ezt követő írása egy különleges kérdést vet fel, méghozzá egy hétköznapi tünő kérdés, a szemét kukából történő kiválogatásának (guberalásnak) az alapjogi vonatkozásait, az annak kapcsán felmerülő

alapjogi konfliktusokat vizsgálja meg az Alkotmánybíróság egy, a kaposvári önkormányzat egyik rendeletének egyes rendelkezéseit megsemmisítő határozatából kiindulva. Ezután pedig Váczi Péter a jó közigazgatáshoz való jog és a közigazgatás hatékonysága kapcsán felvetett dilemmái következnek. Vissy Beatrix is tisztelgett Kukorelli István előtt, méghozzá a bírói döntések felülvizsgálata kérdésének a törvény előtti egyenlőség szempontjából történő elemzése révén. A kötet e blokkját Zeller Judit az egészségügyi előzetes rendelkezés intézménye szabályozási és működési dilemmáiról szóló írása zárja.

Ezt követi a kötet negyedik fejezete, amely a demokratikus döntéshozatalhoz, a parlamenti joghoz és a kormányzati rendszerhez kapcsolódó írásokat tartalmaz. Ez a blokk Dezső Márta Brexithöz és a brit parlamenti szuverenitáshoz kapcsolódó írásával kezdődik, majd Erdős Csaba tanulmánya nyújt bepillantást egy igen aktuális kérdésbe, a versengő népszavazási kezdeményezések problematikájába. Ezután Fazekas János a kormány alkotmányos jogállásában fellelhető kontinuitás és diszkontinuitás kérdését vizsgáló tanulmánya következik. A következő írás Kónyáné Kutrucz Katalin tollából származik, és az 1990. évi országgyűlés létrejöttének közjogi kereteiről szól. Móré Sándor pedig a kétkamarás parlament kérdésköréről osztotta meg gondolatait, tanulmánya bevezető sorai között Kukorelli István a kérdéshez kapcsolódó álláspontját is felvázolva és kiemelve a törvényhozó és az alkotmányozó hatalom elválasztatlansága kapcsán felmerülő aggályokat, továbbá a nemzetiségek parlamenti képviselőinek kérdéséről. Papp Imre a kivételes törvényhozási eljárásokat vizsgáló írással tisztelgett Kukorelli István előtt. Ezt követi Patyi András írása, aki a közigazgatás alkotmányos alapjairól, a közigazgatás törvény alá rendeltségéről, a tisztességes hatósági ügyintézéshez való alapjogról, a bírósági eljáráshoz való jogról, az indokolási kötelezettség és a kárfelelősség Alaptörvényben való megjelenéséről, a közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata alkotmányos alapjairól, a közigazgatási eljárás egyes alkotmányos garanciáiról és az általános szabályok jelentőségéről írt.

Soltész István pedig az Országgyűlés 1990 és 2014 közötti alakuló üléseiről nyújt áttekintést. Ezután Somogyvári István írása olvasható, aki a magyar államfőről írt, egyaránt visszatérve a történeti előzményekre, kitekintve más országok gyakorlatára, és felvetve az elnöki rendszer megvalósításának lehetőségét Magyarországon. Szabó Zsolt a jogorvoslat parlamenti jogban való hiányára és az Alkotmánybíróság parlamenti jogi „hátszabálybírósként” való eljárásának lehetőségére tért ki. Mindezek után néhány olyan írás következik, amelyek egy-egy jogintézményt történeti visszatekintésben, illetve áttekintésben vizsgálnak. Ilyen Szegvári Péter a helyi önkormányzatok rendszerváltozást követő alkotmányos rendszerben való szerepváltozását vizsgáló írása, a Szentgáli-Tóth Boldizsár a minősített többségű törvényhozási eljárás rendszerváltozás óta való alakulását elemző tanulmánya, Szentpéteri-Nagy Richard a magyar államfő alkotmányos rendszerben elfoglalt helyét vizsgáló műve, továbbá Szoboszlai György a választási rendszer kapcsán megfigyelhető, 1990 és 2010

közötti tendenciákról való gondolatai. Mindezek után Térey Vilmos közvetlen és képviseleti hatalomgyakorláshoz kapcsolódó, majd pedig Tóth Károly az állandó lakóhelyen kívül való szavazás rendszerváltás első éveinek jogalkotásában való megjelenéséhez kötődő írása olvasható.

A kötet ötödik, s egyben utolsó fejezete a „Közösségépítés és tabula gratulatoria” címet viseli, és Kukorelli Istvánnak írt köszöntőket tartalmaz, számos különböző, a professzorhoz kötődő személy tollából. A kötet végül a Kukorelli István 1973 és 2016 között megjelent műveiből álló, Kiss Balázs és Kukorelli András által összeállított bibliográfiával zárul.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a Kukorelli István 65. születésnapja alkalmából készített tanulmánykötet tudatosan szerkesztett, gondosan, nagy odafigyeléssel és törődéssel elkészített munka, amely világos, jól átgondolt szerkesztési elveket követ, s amelyben több mint száz szerző – a neves alkotmányjogászt köszöntő – írása található. Mindezen írásokról az is elmondható, hogy igen változatosak, sokfélék, számos aktuális és izgalmas kérdést vetnek fel, és mindegyikük egy-egy külön színpontként tiszteleg az ünnepelt professzor előtt. A kötet érzelmi értékét azonban nagyon nehéz visszaadni; ezt talán az Ünnepeltnek a kötet 2017. június 29-i ünnepélyes bemutatóján elhangzott köszönő beszéde illusztrálja a legjobban:

„Kedveseim!

Köszönöm a sok jó szót, a laudációkat és ezt a gyönyörű ajándék-könyvet! Lehet, hogy meg sem érdemlem valamennyit. Ha lenne hétmérföldes karom, átölelném az Aula Magnát, valamennyiőtöket, azokat is, akik csak lélekben vannak itt velünk. Novák Ferenc mondta egy ilyen nagy születésnap-i öleléskor, hogy minden Kim Novak. Nem rímel, de én is utánzom, ha megengeditek: minden Kim Kukó.

Megtisztelő, hogy Péter Pál napján ennyien összegyűltetek, ünnepé emelve a születésnapot. Isten éltesse a névnaposokat is, sok Péter van jelen. Nehéz a szó ilyen közösség előtt, ahol szeretteim, barátaim, tanítványaim, mestereim vannak jelen. Csupa társ: osztálytárs, évfolyamtárs, bírótárs, munkatárs, csapattárs a focimezőkről. Segítő útitársaim voltatok, vagytok. Ritka pillanata az életnek, amikor ennyi kedves arc néz vissza, jó körbenézni, fürdőzni a szeretetben.

Nagy tisztesség, hogy tanítványaim szabadságszerető embernek tartanak és ezt a címet adták a könyvnek. Ez igazi szívdobbantó meglepetés és az is, hogy ennyien, kerek százan írtatok a könyvbe. Szép nyári olvasmányom lesz. Biztos vagyok abban, hogy szakmaisága mellett tele van szeretettel. A címadók tudták, hogy e szó egyik nagy példaképem, Bibó István politikai tízparancsolatából való. Próbáltam eszerint élni és cselekedni, nem mindig sikerült. De a mérce változatlan. A példaképek, higgyétek el nekem, fontosak! Nélkülük nem lehet példaadóan tanítani, nevelni.

S ha már a tanítás szóba jött, e hat és fél évtized rövid számvetésre is késztet a tanítványok előtt. Mert Magyary Zoltánnak nagyon igaza van: »Nem az a professzor, aki tanít, hanem akinek tanítványai vannak.« Legalább tizenkettő. Idővel

rájövünk, hogy mindig legalább tizenkettő. Műhely nélkül nincs katedra. Tanítványok nélkül nincs műhely. Hogyan tanítani? Meg kellett tanulni és ma is tanulom. Állandó készenlétben, mindent átadni, amit tudsz kedves tárgyadról, őszintén, szívből. Nem csak az ismereteket – nagy szó ez – az életet, ami a teljességből egyáltalán a birtokodban van. A történelmet.

A Veni Sancte óra és a Te Deum között, amely körbefogja a tanévet, türelemmel odafigyelni, felismerni a talentumokat, aktivizálni a közelítő részecskéket a tanítványokban, hogy a szemináriumnak légköre legyen, néha megálljon az idő. Ritoók Zsigmond professzor úr, akitől sokat tanultam, nyilatkozta 2009-ben »tanítani csak úgy lehet igazán, hogy nem csak azt szeretjük, Amit tanítunk, hanem azt is, Akit« – nagyon igaza van.

A Te Deum-os órákon minden tanár sok visszajelzést kap, ezekből tanulni kell. A legutóbbi félév »Mit üzen a Bibó a mának?« c. szemináriumának egyik hallgatója, Molnár Kristóf írta most júniusban: »Ezeknek a tavaszi péntek délutánoknak volt egy olyan különleges hangulata, amit nem is lehet írásban visszaadni. Három generáció közös elmélkedése volt ez... Nagyon sokat jelentett számomra, hogy Tanár Úr a bizalmába fogadott minket.« Igen, a bizalom, azt hiszem, ez a lényeg.

Valóban, az órák légkörét írásban visszaadni nem lehet, de ezért, ezekért az órákért 1976 óta itt az Egyetem téren, alapításuk óta Győrben, a Károlin, a Bibóban érdemes volt tanítani. A legszebb dolog látni a fényt a tanítványok szemében, és érezni szeretetüket.

Köszönöm, köszönöm, köszönöm! A Fennvaló áldjon meg benneteket ezért a sok kedves ajándékért és örömért! Őrizni fogom.”²

M. BALÁZS ÁGNES

PhD hallgató,

Nemzeti Köszolgálati Egyetem,
Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola;
balazsagnes91@gmail.com

² Ezúton is köszönöm Kukorelli István professzornak a köszönő beszéd felhasználásához való szíves hozzájárulását.